

KAMU
YATIRIMLARININ
FINANSMAN
SOLURURU

akin
ilkin

Akın İlkin, Doç.Dr.,
1.0. İktisat Fakültesi
Makine Mühendisleri Odası
1974 Sanayi Kongresi Bildirisi

GİRİŞ :

Ülkemizde, yatırım harcamalarının planlı dönemde önemli artışlar meydana gelmiştir. 1962 yılında yatırım harcamalarının GSMH'ya oranı Z15.1 iken, 1967 yılında X 18,4'e ve 1972 de X 21,0'e yükselmiştir. Yalnız bu artışlar her bir plan döneminde de plan hedeflerinin altında kalmıştır.

Yatırım harcamalarının kaynakları, birinci planda sabit sermaye yatırımlarının (GSMH'nın ortalama X 18,3'ü) % 14,8'inin iç tasarruflardan ve X 3,5'inin dış kaynaklardan karşılanması öngörülmüştür. Fakat uygulamada sabit sermaye yatırımları GSMH'nın ortalama X 16,0'ına ulaşabilmiş ve bunun X 14,2'si iç, X 1,8'i de dış kaynaklardan sağlanmıştır, ikinci planda GSMH'nın ortalama X 12,3'ünün sabit sermaye yatırımlarına ayrılması, bunun X 19,4'ünün iç tasarruflardan, X 1,9'nun dış kaynaklardan sağlanması öngörülmüştür. Fakat uygulamada ikinci plan döneminde sabit sermaye yatırımları GSMH'nın X 19,3'U oranında kalmış ve bunun X 18,0'i iç, X 1,3'ü dış kaynaklardan sağlanmıştır. Üçüncü planda ise, GSMH'nın % 24,2'sinin yatırımlara ayrılması, bunun % 23,3'ü iç

Tebliğimizde, sanayileşme açısından, kamu iktisadi teşebbüslerinin taşıdığı önemin büyük olması nedeniyle, bu teşebbüslerin durumuna ağırlık verilmiştir. (A.İ.)

tasarımlardan ve % 0,9'unun dış kaynaklardan sağlanması öngörülmüştür (*).

Yukarıdaki açıklamalardan, yatırım düzeyinin Birinci ve İkinci Plan hedeflerinden düşük kaldığı, ayrıca iç tasarrufların ve dış kaynakların öngörülen miktarlara ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan üçüncü plan dönemi için öngörülen rakamların gerçekleştirilme olanaklarının, özellikle oldukça yüksek bir düzeye saptanmış olması nedeniyle, zor olduğu söylenebilir.

KAMU YATIRIMLARI :

Kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki durumu Tablo 1'de gösterilmiştir.

	I. Fka Dtaul FI» hedefi <Serfeckane		İL Fha Döneri rh> hedefi OergeUenMe	
Toplum yatırım	100,0	100,0	100,0	100,0
Kamu kesimi yatırımı	59,9	52,4	52,6	53,1
ÖsdrMim yatırımı	40,1	47,6	47,4	4,9

*Uymlk : Vellacı Dm Ylık Kalkınma Planı

Tablo 1. Kamu ve özel kesim yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı

Tablo 1'de görüldüğü gibi kamu kesimi yatırımları Birinci Plan'da hedefin altında kalmış, İkinci Planda ise hedeften daha yüksek olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de kamu kesimi yatırımlarının özel sektör yatırımlarından daha fazla olmasının başlıca nedenleri şöylece açıklanabilir.

- Teşvik tedbirlerine karşın özel kesimin yatırım yapma eğiliminin gelişmemiş olması ve kamu kesiminin özellikle temel yatırımları kısa sürede gerçekleştirmek zorunda kalması,

- Fazla sermaye, geniş bir organizasyon ve teknik bilgi isteyen, buna karşılık ancak uzun süreler sonunda kâr getirebilen veya hiç getirmeyen eğitim, sağlık, ulaştırma, enerji ve barajlar gibi yatırımların kamu kesimi tarafından yapılması.

Diğer taraftan kamu ve özel kesim yatırımlarının kesimler itibarıyla dağılımı şöyledir: (Tablo 2.)

K = kamu
ö = özel
T = toplam

(Cari Fiyatlarla, BUyon TL.)

Sektörler Yıfler	Tarım	Madencilik	İmalât			Maştan»	Tarlan	Konnt	EğHim	Sağ*	Diğer Kalkınma		Toplam
			Sanayi	Enerji							Mametler	Fonu	
1968	K	1.974.0	500.4	1.748.2	1.542.5	2.348.7	161.0	403.2	1.278.8	333.2	836.6	29.8	11.156.4
	ö	1.100.0	119.4	2.600.0	150.1	950.0	300.1	3.475.2	30.0	24.9	350.0	—	9.099.7
	T	3.074.0	609.8	4.348.2	1.692.6	3.298.7	461.1	3.878.4	1.308.8	358.1	1.186.6	29.8	20.246.1
1969	K	1.944.2	540.3	2.363.4	1.944.5	2.626.1	159.3	539.1	1.175.4	375.1	1.047.2	48.7	12.763.3
	ö	1.200.1	150.0	3.100.0	175.0	1.300.1	350.1	4.099.8	35.0	35.0	400.0	—	10.845.1
	T	3.144.3	690.3	5.463.4	2.119.5	3.926.2	509.4	4.638.9	1.210.4	410.1	1.447.2	48.7	23.608.4
1970	K	1.956.3	725.5	2.664.5	2.487.9	3.064.1	181.9	654.3	1.172.2	365.1	923.9	56.3	14.242.0
	ö	1.150.0	180.0	3.890.2	150.0	1.450.0	385.0	5.144.9	35.0	35.0	480.0	—	12.900.1
	T	3.106.3	905.5	6.754.7	2.637.9	4.504.1	566.9	5.799.2	1.207.2	400.1	1.403.9	56.3	27.342.1
1971	K	1.849.0	843.5	3.674.4	2.255.5	3.791.0	222.3	603.9	1.365.5	400.8	1.155.8	40.0	16.201.7
	ö	1.456.4	222.9	4.850.9	181.0	1.803.0	423.6	6.380.0	28.7	42.9	611.5	—	16.000.9
	T	3.306.2	1.066.4	8.524.4	2.436.5	5.594.0	645.9	6.983.9	1.394.2	449.7	1.767.3	40.0	32.202.5
1963- 1971	K	18.393.7	6.937.6	18.369.0	15.204.7	25.044.9	1.184.6	4.299.6	12.028.5	3.306.9	8.709.3	204.9	113.681.7
	ö	11.090.5	1.852.3	29.243.3	989.7	9.972.1	2.575.5	41.716.1	245.0	239.9	3.782.7	—	101.707.1
	T	29.484.2	8.789.9	47.612.3	16.194.4	35.017.0	3.760.1	46.015.7	12.271.5	3.546.8	12.492.0	204.9	215.388.8

Kaynak : VB. Tf.

Tablo 2. Sabit sermaye yatırımlarının kamu-özel kesim ayrımı içinde kesimlere göre gerçekleşmesi

(¹) U.B.Y.P. 1972, s. 26 ve 181

Tablo 3'de görüldüğü gibi, kamu yatırımlarının çeşitli kesimlerdeki oranı, sırasıyla eğitim, sağlık, enerji, madencilik, ulaştırma ve diğer hizmetler kesiminde % 50'nin üzerinde, imalat, turizm ve konutta % 50'nin altındadır. Özel kesim ise konut, turizm ve imalat kesiminde % 50'nin üzerinde bir paya sahiptir.

Ayrıca kamu ve özel kesim yatırımlarının kesimlere dağılışı ise şöyledir. (Tablo 4.)

Tablo 4'de görüldüğü gibi, toplam kamu yatırımlarının içinde genellikle, ulaştırma, tarım, imalat, enerji kesimlerinin payı daha yüksektir, özel kesim yatırımları içinde ise, konut, imalat, tarım ve ulaştırma kesimleri ilk sıraları almaktadır.

Üçüncü Plan döneminde ise, toplam yatırımlar 291,2 milyar TL olarak planlanmış, bunun 281,1 milyar TL'si sabit sermaye, 10,1 milyar TL'si stoklardaki toplam artış olarak saptanmıştır.

Toplam yatırımların yılda ortalama % 12,7, sabit sermaye yatırımlarının % 12,8 oranında artması öngörülmüştür. Ayrıca 281,1 milyar TL'lik sabit sermayenin 158,4 milyarı kamu kesimi, 122,7 milyar TL'si özel kesim tarafından gerçekleştirilecektir.

Toplam yatırımlar içinde kamu kesiminin payı % 56,3, özel kesimin payı % 43,7 beklenmektedir. Kamu kesimi özellikle ara malı sanayilerinde ve alt yapının gerçekleştirilmesinde büyük sermayeyi gerektiren yatırımları gerçekleştireceğinden kamu kesiminin yatırım payı yüksek tutulmuştur.

Tablo 5'de Üçüncü Plan döneminde yapılacak sabit sermaye yatırımlarının sektörler ve kamu-özel kesim itibarıyla ayrımları görülmektedir. Burada:

Toplam (1-7) olanında 231,1 milyar TL'lik yatırımın % 51,9'unun özel kesim, % 48,1'inin kamu kesimi tarafından,

- Toplam (8-11) de ise, % 94,4'ünün kamu, % 5,6'sının özel kesim tarafından gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Ayrıca kamu kesimi yatırımlarının yıllık artışı % 13,6 oranında olması saptanmıştır. Bu rakam 1963-1971 döneminde % 9,2 oranında gerçekleşmiştir.

Yıl	Kesim	Diğer Kesimler									
		Tarım	İmalat	Enerji	Ulaştırma	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Hizmet	Fon
1968	K	% 64	% 40	% 91	% 71	% 35	% 10	% 98	% 93	% 71	% 100
	ö	% 36	% 60	% 9	% 29	% 65	% 90	% 2	% 7	% 29	—
	T	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100
1969	K	% 62	% 43	% 92	% 67	% 31	% 12	% 97	% 91	% 72	% 100
	ö	% 38	% 57	% 8	% 33	% 69	% 88	% 3	% 9	% 28	—
	T	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100
1970	K	% 63	% 39	% 94	% 68	% 32	% 11	% 97	% 91	% 66	% 100
	ö	% 27	% 61	% 6	% 32	% 68	% 89	% 3	% 9	% 34	—
	T	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100
1971	K	% 60	% 43	% 93	% 68	% 34	% 9	% 98	% 90	% 65	% 100
	ö	% 40	% 57	% 7	% 34	% 66	% 91	% 2	% 10	% 35	—
	T	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100
1963-1971	K	% 62	% 39	% 94	% 71	% 32	% 9	% 98	% 93	% 70	% 100
	ö	% 38	% 61	% 6	% 29	% 68	% 91	% 2	% 7	% 30	—
	T	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100

Tablo 3. Kamu ve özel kesim yatırımlarının çeşitli kesimlerdeki payları

Yıllar	Toplam	Tarım	İmalat	Konut	Enerji	Ulaştırma	Tarım	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer	Kesim	
1988	K	% 99,3	% 18	% 4	% 16	% 14	% 21	% 1	% 4	% 11	% 3	% 7	% 0,3
	ö	% 99,6	% 12	% 1	% 29	% 2	% 10	% 3	% 38	% 0,3	% 0,3	% 4	—
	T	% 100,1	% 15	% 3	% 22	% 8	% 16	% 2	% 19	% 7	% 2	% 6	% 0,1
1969	K	% 99,3	% 15	% 4	% 15	% 15	% 21	% 1	% 4	% 9	% 3	% 8	% 0,3
	ö	% 99,6	% 11	% 1	% 28	% 2	% 12	% 3	% 38	% 0,3	% 0,3	% 4	—
	T	% 100,2	% 13	% 3	% 23	% 9	% 17	% 2	% 20	% 5	% 2	% 6	% 0,2
1970	K	% 99,4	% 14	% 5	% 15	% 15	% 21	% 1	% 5	% 8	% 3	% 6	% 0,4
	ö	% 99,6	% 9	% 1	% 28	% 1	% 11	% 3	% 40	% 0,3	% 0,3	% 4	—
	T	% 100,0	% 11	% 3	% 25	% 10	% 17	% 2	% 21	% 4	% 2	% 5	% 0,2
1971	K	% 99,2	% 11	% 5	% 23	% 14	% 23	% 1	% 4	% 8	% 3	% 7	% 0,2
	ö	% 99,6	% 9	% 1	% 30	% 1	% 11	% 3	% 40	% 0,2	% 1,3	% 4	—
	T	% 99,1	% 10	% 3	% 27	% 8	% 17	% 2	% 22	% 4	% 1	% 5	% 0,1
1963-1971	K	% 100,2	% 16	% 6	% 16	% 13	% 22	% 1	% 4	% 11	% 3	% 8	% 0,2
	ö	% 100,4	% 11	% 2	% 29	% 1	% 10	% 2	% 41	% 0,2	% 1,0,2	% 4	—
	T	% 100,0	% 14	% 4	% 22	% 7	% 16	% 1	% 21	% 6	% 2	% 6	% 0,1

Tablo 4.

Kesimler	Milyon TL		Milyar TL	Toplam içindeki %	Toplam içindeki %
	Kamu	Özel			
1 — Tamm	17,4	18,6	33,0	11,7	52,7
2 — Madencilik	13,4	2,9	16,3	5,8	82,2
3 — İmalat sanayii	43,0	44,7	87,7	31,1	49,0
4 — Ulaştırma	31,9	8,7	40,6	14,5	78,6
5 — Ticaret + Mali K.	1,5	3,5	5,0	1,8	30,0
6 — Tuğun	1,7	2,8	4,5	1,6	37,8
7 — Konut	2,2	41,8	44,0	15,7	5,0
a) Toplam (1+...+7)	111,1	110,0	231,1	8&2	48,1
8 — Enerji	22,1	1,9	24,0	8,5	92,0
» — Eğitim	13,3	0,7	14,0	5,0	96,0
10 — Sağlık	3,8	0,2	4,0	1,4	95,0
11 — Kamu hizmetleri	8,0	-	8,0	2,9	100,0
b) Toplam (8 + U)	47,2	2,8	50,0	17,3	4,4
A) GENEL TOPLAM	158,4	122,7	281,1	100,0	56,3

Tablo 5.

Kamu kesimi yatırımlarının bu yapıya göre durumu Tablo 6'da gösterilmiştir.

Kamu kesimi yatırımları, KİT ve diğer kamu kesimi yatırımları olarak incelenebilir.

Yılı	K.T.T.	8. Ut. vas. y. j. (m. j.)	
		MftrKm ²	KVtKm ²
1968	3.430	7.624	11.063
Gerçekleşme	3.396	7.780	11.156
1969	4.204	8.279	12.483
Gerçekleşme	4.266	8.497	12.763
1970	6.192	8.760	14.852
Gerçekleşme	5.740	8.702	14.442
1971	7.013	10.4	18.112
Gerçekleşme	6.943	9.260	16.203
1972	11.46	10.410	21.875
Gerçekleşme	10.282	9.919	21.201

Kaynak : Yüksek Denetim Kurulu K.T.T. 1973 Raporu.

Tablo 6. Kamu kesimi

Tablo 6'da görüldüğü gibi kamu kesimi yatırımlarının 10,3 milyar lirası KİT, 9,9 milyar lirası diğer kamu kesimi tarafından yapılmıştır.

Yatırımların karşılaştırmalarını sağlamak amacıyla 1968-1972 yılında yapılan harcamaların 1968 yılı fiyatlarına göre tutarları ve yüzdelerini incelemekte yarar vardır. (Tablo 7.)

Tablo 7'nin incelenmesinden kamu kesimi yatırımlarının yaklaşık olarak aynı düzeyde kaldığı görülmektedir.

KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSLERİ :

Kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) gelişmekte olan Türkiye ekonomisinde büyük ve önemli bir yeri vardır. Zira bu kuruluşlar karma ekonomi düzeninde bir taraftan ekonomiyi düzenleme görevini gerçekleştirirken diğer taraftan çeşitli iktisadi kaynakları değerlendirirler. Gelişmenin etkili bir aracı olan KİT mal ve hizmet üretiminde rol oynarken ayrıca bu faaliyetler sonunda yaratılan kaynaklarla sermaye birikimini hızlandırmaktadır.

Ekonomik gelişmeyi tüm olarak ve dengeli bozmadan gerçekleştirilmede ve ekonomide belli bir yapı kazandırmada devletin kabullendiği görevlerin tam olarak yerine getirilmesinde etkin rol KİT'e düşmekte ve uygulamanın başarı oranı da bunların düzenli ve olumlu çalışmalarına bağlı bulunmaktadır (1).

Kategori	1968		1969		1970		1971		1972	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
KİT	3.396	16,3	4.066	18,1	5.001	21	4.926	21,6	6.399	25,4
Otelci kamu kesimi	7.780	38,3	8.067	36	7.680	31,3	6.570	28,7	6.171	24,4
Toplam	11.156		22.133		12.680		11.496		12.570	

Kaynak : Yüksek Denetim Kurulu 1972 KİT Raporu

Tablo 7. 1968-1972 yıllarında yapılan harcamalar

KİT'in sabit sermaye yatırımlarının kesimlere dağılımı şu şekildedir: (Tablo 8) .

KİT yatırımlarının büyük kısmı, ekonominin temel faaliyet kollarını teşkil eden madencilik, imalat, enerji, ulaştırma ve haberleşme kesimlerindedir. Örneğin 1972 yılında bu teşebbüslerce yapılan yatırımların % 39,4'ü imalat, % 23,4'ü madencilik, % 22'si ulaştırma ve haberleşme, % 12,7'si enerji ve % 2,5'i öteki faaliyet kollarındadır (2).

Sektör	Vektörün Kv. (Milyon TL)					
	HÜDendb	matot	EBCTH	Haberleşme	Öteki	Toplam
1968	694	1.335	417	781	211	3.439
Gerçekleşme	602	1.352	450	787	205	3.396
1969	826	1.584	762	755	274	4.204
Gerçekleşme	892	1.656	761	728	223	4.266
1970	1.676	1.673	1.325	1.235	179	6.092
Gerçekleşme	1.676	1.548	1.330	1.054	132	5.740
1971	2.079	2.702	1.150	1.450	232	7.613
Gerçekleşme	1.980	2.253	1.041	1.498	163	6.943
1972	2.499	4.706	1.593	2.282	385	11.465
Gerçekleşme	2.409	4.052	1.307	2.257	257	10.282

Tablo 8. KİT sabit sermaye yatırımlarının kesimlere dağılımı

Kaynaklar	Ait oldukları yılların değerleriyle (Milyon TL)					Yıllık ortalama		
	1968	1969	1970	1971	1972	1968-1972 döneminde	8 yıllık dönemde	5 yıllık dönemde
1 - öz kaynaklar (1)	22069	23715	25449	33298	42301	192	13,8	16,5
2 - Yabancı kaynaklar								
Hazine	9571	9639	14896	15433	13832	145	16,3	12,0
T. C. Merkez Bankası	6146	7252	7885	8212	9774	159	18,3	16,2
Devlet Yat.	9027	10405	12795	12432	12694	141	11,9	9,9
Tahviller	5092	6165	7459	7975	8903	175	23,7	16,7
Mevduat	12478	12944	16278	21762	27806	223	18,9	22,4
Başkaca yabancı kay	8807	12876	12242	15623	21012	229	12,7	19,6
Yabancı kaynak								
Toplam	51121	59281	71555	81437	94021	184	16,1	16,8
Kaynaklar Toplam	73190	82996	97004	114735	136412	186	15,3	16,7

1) Dönem karları dağıtımından önce haliyle ta kaynaklara alınmıştır. Kaynak : TDK Raporları

Tablo 9.

KİT'in finansman kaynakları Tablo 9'da gösterilmiştir. Kuruluşların 42,3 milyar lirayı bulan öz kaynaklarının 27,9 milyar lirası ödenmiş sermaye, 7,2 milyar lirası T.C. Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'un tahsis fonları, 4,8 milyar lirası ihtiyat ve başkaca fonlar, 2,5 milyar lirası da dönem kârıdır.

1972 yılında yabancı kaynakların durumu şöyledir: Toplam olarak yabancı kaynaklar 1971 yılına kıyasla % 15,4 oranında artarak 8 ve 5 yıllık sürelerdeki ortalama yıllık artış hızlarının altında

gerçekleşmiştir. T.C. Merkez Bankası, mevduat ve başkaca yabancı kaynaklardaki yükselmelere karşılık diğer borçlardan hazine alacaklarının 1971 yılına göre % 10,4 oranında azalması, DYB kredilerinin aynı düzeyde kalması toplam yabancı kaynakların artış hızının geçen yılların gerisinde kalmasının başlıca nedenleridir.

KİT'nin yatırımları ve finansman ihtiyaçları yıldan yıla yüksek oranlarda artmaktadır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri topluluğu bü-tünü ile yatırımlarına fon ayırmadıktan başka, cari işlemlerinin finansmanı içinde dış kaynaklara baş vurmaktadır. Teşebbüslerin finansmanında genel bütçeye yıldan yıla artan ağır bir yük yüklenmektedir. Ayrıca dış proje kredileri de büyük bir gelişme göstermektedir. Şöyle ki:

(1) Yüksek Denetim Kurulu KİT Denetim Raporu - 1972

(2) Yüksek Denetim Kurulu Yıllık Raporları

Yıllar (D)	Açıklamalar (2)	Toplam Yatırımlar (S)	K*ynak ödoneler b**1 (4)	Finans- nminih- tij-aa (5)	Dış proje kredileri (6)	Bütçeden öde- meler (O)	DYP kredileri (8)	Yatun- hırn artış oranı (9)	Ffaans- ıran ihtiyacı art*; oran (10)
1970	Program 4.943.3 Gerçekleşme 6.173.2 Gerçekleşme Oranı % 124.9	- 29.6 - 577.7 -	4972.9 6750.9 -	950.0 2411.5 283.7	1900.0 1783.8 93.9	2222.9 2555.6 115.0	+ 23.6 + 28.8 -	- 16.4 + 22.3 -	
1971	Program 6.974.9 Gerçekleşme 7.362.7 Gerçekleşme Oranı % 105.5	+ 219.1 - 1882.9 -	6755.8 9245.6 -	2200.0 2313.7 105.2	3060.0 4664.0 152.4	1495.8 2267.9 151.6	+ 41.1 + 19.3 -	+ 35.8 + 36.9 -	
1672	Program 11.059.4	- 2397.1	13956.4	2652.2	8860.0	2444.2	+ 58.5	+ 106.6	

Kaynık : D.T.B. Tük Raporları

Tablo 10. KİT yatırımları ve finansman kaynakları (milyon TL)

Tablo 10'da görüldüğü gibi KİT yatırımları 1969-1971 yıllarında programdakinden daha yüksek olarak gerçekleşmiştir.

KİT'in finansman kaynaklarını ikiye ayırarak incelemek mümkündür.

I- Kısa Vadeli Krediler :

1. Merkez Bankası Kredileri
2. Banka kredileri

II- Uzun Vadeli Krediler :

1. Bütçe
2. Dış Proje Kredileri
3. D.Y.B. Kredileri
4. Oto finansman

1. Merkez Bankası Kredileri :

Merkez Bankası kredileri kısa vadeli kaynaktır, özellikle üç kurun Merkez Bankası kaynaklarını, destekleme alımı ve stok finansmanı için kullanılmaktadır. Bunlar: T.Şeker Fabrikaları A.Ş., Toprak Mahsulleri Ofisi ve Sümerbanktır.

1973 yılı sonu itibarıyla 27886 milyon lira olan toplam Merkez Bankası kredilerinin 13767 milyon lirasını kamu kesimi kredileri teşkil etmiştir (Tablo 11).

Meke* Bankaa	1960	1970	1971	1972	1973
Doiyann kredileri					
TOPLAM	7.154	8.265	11.830	13.241	13.787
Hazine	3.667	4.359	8.080	7.499	7.844
Kısa vadeli oranı	3.967	4.309	6.196	7.499	7.844
Hazine bonoları	348	-	-	-	-
Altın	62	-	-	-	-
Kamu Ek. TV<kk.l.	3.434	3.564	5*50	5.80*	6.660
lop. Hah. Ofisi	960	1.125	3.000	3.350	2.700
Şeker Şirketi	734	799	709	70*	700
Tvhd İdareci	1750	1150	1.750	1.750	2.250
Bankalar TV B-	253	322	292	263	235
Finan					

Tablo 11. T.C. Merkez Bankası kredi hacmi ve dağılımı

Merkez Bankası kredileri dağılımı açısından en ilginç yıl 1971'dir. 1971'de özel sektöre açılan kredilerde gerileme olmuştur. Bunun nedenini ticari bankaların kaynaklarındaki gelişmelerde aramak gerekir. Bunun yanı sıra kamu kesimine açılan kredilerde % 43,4 oranında bir yükselme görülmüştür. İDT'ne açılan kredilerdeki artış oranı ise % 95 olmuştur. 1972 de kamu ve hazinenin payı % 69,3 iken 1973 sonunda % 49,4'e düşmüştür. Bankalar sistemine açılan krediler 1972 yılı sonunda % 30,7 iken % 50,6'ya çıkmıştır. Bunun nedenleri tarım kredileri, orta vadeli krediler ve ihracata açılan kredilerin artmasıdır.

2. Banka Kredileri :

Kamu kesimi açısından banka kredilerindeki gelişme şöyle bir seyir izlemiştir (Tablo 12).

Kamu Kesimi	1969	Milyon TL	1970	1971	Yatık Artış %	1970	1971
1 - Hali karim	1660	1748	2724	18.2	56.6		
2 - Ekonomik kesim (*)	1416	1275	1546	-1.00	21.3		
TOPLAM	3001	3023	4260	0.7	41.2		

(*) Kamu Kesimi Toplamları yerle kullandığı Kaynak : D.T.B. Tük Raporları

Tablo 12.

Kamu kesimine açılan kredilerdeki artış oranı 1970 yılında % 0,7, 1971 de bu oran % 41,2 ye çıkmıştır.

IDT'nin 1970 yılı içinde bulunduğları finansman sıkıntısı bankalar sisteminden alınan kredilerin % 10 oranında gerilemiş olmasındandır. Aynı durum Merkez Bankası kredilerinin de görülmektedir. 1971'de ise bankalar sisteminin IDT'ne verdiği krediler % 21,3 oranında artmıştır.

II- Uzun Vadeli Krediler :

1. Bütçe :

IDT'nin işletme zararlarını karşılamak, yatırımların finansmanını tamamlamak üzere her yıl genel bütçeden ayrılan miktarlar aşağıda gösterilmiştir :

Yıllar	Toplam Yatırım		Bütçeden Ayrılan	2/1
	(1)	(2)		
1969	4.909.6	1.635.0	% 34	
1970	6.173.2	1.783.8	% 29	
1-71	7.362.7	4.694.0	% 63	
1972 C)	9.060.8	6.698.5	% 67	
1973	12.001.7	0.844.6	* S 4	

(*) 1973 mil. yılı bCaga girilmiştir Kaynak : DTB Tük Raporları

Tablo 13.

Tablonun incelenmesinden İDT'nin finansmanı için genel bütçeye yıldan yıla artan ağır bir yük yüklendiği görülmektedir. Bunun nedeni de bu teşebbüslerin öz kaynak sermayesinin yetersiz olmasıdır.

2. Dış Proje Kredileri :

İDT yatırımlarını finanse etmek için devlet tarafından temin edilen proje kredileri de kullanılmaktadır. Kredi, projenin gerçekleştirildiği ölçüde sağlanabilmekte ve sağlanan finansman da o ölçüde kalmaktadır.

Yıllar	Toplam Yatırım		Proje kredileri	2/1
	(1)	(2)		
196-	4.809.6	963.0	% 20	
1970	6.173.2	2411.5	% 39	
im	7.362.7	2.313.7	% 31	
1972C)	9.980.8	2604.5	% 26	
1973	12.601.7	3.653.0	% 27	

(*) 1970 yılı bCaga girilmiştir Kaynak : D.T.S. Tük Raporları

Tablo 14. Proje kredileri

Dış proje kredilerinin toplam yatırım içindeki payı son yıllarda yaklaşık olarak aynı oranda kalmıştır.

3. Devlet Yatırım Bankası :

Özellikle iktisadi devlet teşekküllerini finanse etmek amacıyla 1964 yılında 441 sayılı kanunla Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. KİT'nin 1966-1972 yıllarındaki yatırımları ile bu yatırımların finansmanında DİB proje kredilerinin payı şu şekildedir.

Yıllar	KİT.V.bankwt		D.Y.B. Ortalları	Oranı
	Toplam	Tatan		
1966	3.067.8	927.3	30.2	
1967	3.083.0	1310.1	42.5	
1968	3.828.6	1.221.1	31.9	
196-	4.899.0	1.535.0	32.3	
1970	6.130.5	1802.4	29.4	
1871	7.243.8	1.402.2	19.3	
1972	11420.0	2.258.8	19.7	

Tablo 25.

KİT yatırımları içinde DYB'nin payı giderek azalmaktadır. İşletme kredileri ise program içi ve program dışı olarak ikiye ayrılmaktadır.

DİB tarafından KİT'ne açılan işletme kredileri şöyledir :

Yıllar	Program dışı	Program içi	Toplam
1966	—	125.0	125.0
1967	80.0	291.0	351.0
1968	85.0	826.6	993.6
1969	325.5	1 213.7	1.537.2
1970	1.274.4	—	1.274.4
1971	812.7	—	812.7
1972	1.359.9	—	1.359.9
TOPLAM	3.895.5	2.556.3	6.453.8

Kaynak : D.Y.B. Yıllık Raporları

Tablo 16. (1966-1972 milyon TL)

Dönemin ilk yıllarında program içi kredilere ağırlık verilmişken 1970'den itibaren tamamen program dışı krediler verilmeye başlanmıştır. İşletme kredileri kısa vadeli kredilerdir.

DİB tarafından KİT'ne sağlanan proje kredilerinin durumu ise şöyledir :

Yıllar	Proje yatırımlarının tutarı	Eylem, proje ve tahvil kredilerine tahsis edilen tutar	FİNANSMAN KAYNAKLARI	
			FİNANSMAN KAYNAKLARI	FİNANSMAN KAYNAKLARI
1968	92	14.131.1	1.403.0	1.094.4
1969	61	15.377.1	1.615.4	1.315.4
1970	7	16.168.7	2.115.1	1.438.8
1971	36	17.503.5	1.354.4	1.9e2*
1972	37	19.452.5	2.132.8	—

Kaynak : D.Y.B. Yıllık Raporları

Tablo 17.

Tablonun incelenmesinden DYB'na sunulan projelerin yaklaşık % 10'u gibi düşük bir oranı finanse edilmektedir. Sözleşmeye bağlanan taahhütlerin ise ortalama % 75'i yerine getirilmiştir.

DİB kredileri KİT'nin önemli bir finansman kaynağıdır. DYB'nin diğer bir önemi de cebri tasarrufla birikmiş fonları yatırıma sevk ederek ekonominin yatırım kapasitesini artırmasıdır. Sosyal Sigortalar ve Emekli Sandığı'nın elinde birikmiş olan fonlar, DYB'na tahvil karşılığı akmaktadır. Türkiye'de sermaye piyasasının teşekkül etmemiş olması bu tahvillerin kurumsal, diğer bir deyişle cebri tasarruflardan sağlanmasını gerektirmiştir.

Devlet Yatırım Bankası kaynakları ise, öz kaynaklar ve yabancı kaynaklar olmak üzere iki kısma da incelenebilir.

Elektrik Mühendisliği 216

Özkaynakların durumu Tablo 19' da gösterilmiştir.

Öz kaynaklar, sermaye, ihtiyat ve provizyon ve de karşılıklardan meydana gelmektedir. Bankanın 1 milyar TL olan sermayesi 1972'de 2 milyar TL'na yükseltilmiş, bunun da 1020,3 milyon TL'si ödenmiştir.

Bankanın yabancı kaynaklar bakımından durumu ise şöyledir :

- Tahvil karşılığı borçlanmalar
- Mevduat munzam karşılıkları
- Tevdiat hesapları.

olmak üzere üç kalemden toplanabilen bu kaynaklar; amortisman ve kredi sandığından bırakılan kısım, çıkarılacak tahvillerin hasılatı, hazine kredi avansları, yerli ve yabancı mali kurumlardan sağlanan krediler ve İDT tevdiatı ile açacakları kredilerden oluşmaktadır.

Yıllar	Öz Kaynaklar	Yabancı Kaynaklar	Tutar	Toplam Kaynaklar	
				Öz Kaynaklar	Yabancı Kaynaklar
1968	1.184.9	8.208.5	9.393.4	—	126
1969	12.446	9.567.6	10.812.2	15.1	11.5
1970	1.035.8	11.927.6	12.963.4	200	8.0
1971	1.302.5	12.058.1	13.360.6	3	1
1972	1.414.7	12.188.0	13.602.7	18	10.4

Kaynak : D.Y.B. Yıllık Raporları

Tablo 18. Devlet yatırım bankası öz ve yabancı kaynaklarındaki gelişmeler (Milyon lira ve yüzde olarak)

Yıllar	Devlet sermaye	Devlet tahvil ve tahvil karşılığı	Devlet mevduatı	Devlet diğer kaynakları	ÖZ KAYNAKLAR*
1968	969.6	131.2	84	1	1.184.9
1969	1000.0	1849	597	1.244.0	5.0
1970	1000.0	244.0	—	—208.8	1035.8
1971	1000.0	206.8	35	7	1.302.5
1972	1020.3	302.5	91.9	1414.7	8.0

Kaynak : D.Y.B. Yıllık Raporları

Tablo 19. D.Y.B. Öz kaynaklarındaki gelişme (Milyon lira yüzde olarak)

Yıllar	Tedavüldeki tahviller (*)	Mevduat munzam karşılıkları	Tahvil talebi karşılığı tevdiat	Serbest tevdiat	Hazine kredileri	Devredilen L.F.F. kaynakları	Diğer yabancı kaynaklar	Toplam	Yıllık artış oranı
1968	4620.3	1289.4	16.0	0.1	656.7	1170.7	455.4	8203.5	—
1969	5738.3	1291.5	233.0	—	706.5	1031.5	566.9	9567.7	16.6
1970	7001.6	1293.9	151	—	1963.5	1243.6	409.9	11.927.6	24.7
1971	7657.8	1295.6	—	—	1440.8	1190.6	473.3	12.058.1	1.1
1972	8524.4	1296.4	46.0	—	937.5	775.9	607.8	12.188.0	1.1

Kaynak : D.Y.B. Yıllık Raporları

(*) Bu sütunda yer alan miktara

1970 yılında satılmayan portföyde kalan 535.0 milyon lira.

1971 yılında satılmayan portföyde kalan 281.0 milyon Ura.

1972 yılında satın alınarak portföye dahil edilen 75.6 milyon liralık A.K.S.

tahvilleri dahil edilmiştir.

Tablo 20. D.Y.B. Yabancı Kaynaklardaki gelişme (Milyon lira ve yüzde olarak)

1972 yılında yabancı kaynak toplamı 12188 milyon liraya ulaşmış olup, 1971 yılına nazaran artış oranı da % 1,1 dir.

DYB'nin tedavüldeki tahvillerinin hamiller arasındaki dağılışı ise şu şekildedir :

Tahvillerin Hamili	Toplama		Toplam*		Toplama		Toplama		Toplama	
	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran	Tutar	Oran
Sosyal Sig. Kur.	2359.1	68.2	3298.0	71.4	4400.9	76.7	5287.3	70.1	5960.8	75.1
T.C. Emekli Sand.	761.8	22.1	1012.0	21.9	1093.7	19.1	1306.1	17.3	1354.2	17.1
Diğer Gerçek ve tüzel kişiler	326.3	9.3	284.4	6.2	2155	3.7	401.3	5.3	265.7	3.3
Portföydeki tahviller	10.0	0.4	25.2	0.5	28.2	0.5	546.9	7.3	358.1	4.5
TOPLAM	3457.2	100.0	4620.3	100.0	5738.3	100.0	7540.6	100.0	7938.8	100.0

(*) Portföydeki tahvillerin 281.0 milyon TL tutarındaki kısmı, 1971 yılında

çıkarılıp satılmayan tahvillerdir.

Kaynak : D.Y.B. Yıllık Raporları

Tablo 21. (Milyon TL)

Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi Emekli Sandığı ve Sosyal Sigortalar Kurumunun toplamdaki payları sırasıyla :

1969'da % 95,8 , 1970'de % 87,4 1971'de % 92,5 olmuştur (Sosyal Sigortalar Kurumunun payı ise yaklaşık % 70'dir), Bu iki kurum diğer yıllara nazaran alışları azaldığı halde, tedavüldeki tahvillerdeki paylarının yükselme, 1971 yılında itfa edilen tahvillerden bu kurumlar elindeki tahvillere ait kısmın çok düşük olmasından ileri gelmiştir (% 17,4).

OTOFİNANSMAN :

Gerçek ofofinansman kaynakları net kârlar ve amortismanlardan ibarettir. KİT her yıl yarattıkları öz kaynaklarını programlanan yatırım ihtiyaçları için kullanmaktadır.

ULUM	YILU (MLTU)	
	1971	1972
DÖnün anocı b		
K.T.T. set dOnB -oncu (Ur)	1.478	2.48-
K.T.T. dönm kârlımdan		
Hutoeye MMMO* p'yUr	211	286

K.M.H. : T-DC The Report

Tablo 22.

1971 yılına kıyasla 1972'de 1011 milyon lira fazla kâr elde edilmiştir. 2489 milyon TL'nin 296 milyonu hazineye ödedikten sonra geri kalan kârları mevzuatları uyarınca sermaye ödemelerine tahsis etmişlerdir.

SONUÇ :

Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde kamu kesiminin ekonomi içindeki yeri büyük ve önemli olmuştur. Zaten günümüzün devlet anlayışında devletin, ülke ekonomisini düzenleyici rolü artık kesinlikle kabul edilmektedir. Ekonomik sistemler içinde devlet, ancak ekonomik dengeyi sağlamakta kullandığı araçlar bakımından bir farklılık göstermektedir. Sosyalist ülkelerde bu fonksiyonun kullanım biçimi "emredici plan"la olmakta, piyasa ekonomisini kabul etmiş ülkelerde ise "piyasa araçları" kullanılmaktadır.

Piyasa ekonomilerinde kullanılan araçlar veya başka bir deyişle çeşitli para, maliye vb. politikaları çeşitli ülkelerde farklı ağırlıklara sahip bulunmaktadır. Fakat özellikle sanayileşme içindeki ülkelerde, kullanılan bu araçların piyasada

daha etkin olabilmesi için, devletin bizzat müteşebbis olarak ortaya çıkması gerekmiştir. Bu bakımdan İktisadi Devlet Teşebbüslerini bu açıdan değerlendirmek ve bu teşebbüslerin faaliyetlerini ulusal iktisat politikasının bir gerçekleştirme aracı olarak görmek gerekmektedir. Zira Türkiye gibi sanayileşme içinde olan ülkelerde, devletin sadece altyapı yatırımlarını gerçekleştirme fonksiyonunu görmesi, sanayileşme sürecinin yavaşlamasına yol açacaktır.

Planlı dönemde kamu kesimi için öngörülen harcama hedeflerinin gerçekleştirilmesi için kamu gelirlerinin yeterli bir düzeye ulaşmasına çalışılmıştır. Vergi gelirleri, vergi dışı gelirler, faktör gelirleri, sosyal fonlar ve nihayet dış borçlanma, kamu kesiminin finansman kaynağını teşkil etmektedir. Ülkemizde kamu kesimi gelirlerinin en önemlisi vergi gelirleridir. 1972'de toplam vergi gelirleri GSMH oranı % 21,1 dir (40,3 milyar TL). Vergi dışı gelirler, katma bütçeli idarelerin gelirleri, özel fonlar ve çeşitli gelirler ile mahalli idarelerin vergi dışındaki gelirlerinden oluşmaktadır. Vergi dışı gelirler oldukça düşük bir düzeydedir. 1972'de yaklaşık 2,5 milyar TL'dir. Faktör gelirleri ise, KİT'nin kâr, amortisman ve karşılık hesapları ile konsolide bütçedeki devlet hakkı ve hisseleri, kira gelirleri ve faiz gelirleri kalemlerinden meydana gelmektedir. Kamu faktör gelirleri 1972 yılında yaklaşık 7 milyar TL'dir. Sosyal fonlar, Emekli Sandığı,

Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur'un toplam sigorta gelirleri ile sigorta giderleri arasındaki farktır. 1972'de 1 milyar TL civarında olan bu gelirler, toplam gelirlerin ancak % 2,1'ini oluşturmaktadır.

Yukardaki kısa açıklamadan anlaşılacağı gibi kamu harcamalarının finansmanı için gerekli kamu gelirlerinin % 80'ini vergiler teşkil etmektedir. Vergi gelirlerinden sonra faktör gelirleri % 12,8'lik bir paya sahiptir.

Kamu harcamaları içinde kamu yatırımlarının payı 1972'de % 35,3 transfer harcamaları % 16,5 ve cari harcamalar ise % 48,2'dir. Görüldüğü gibi kamu harcamaları içinde cari harcamaların payı oldukça büyük bir orana sahiptir. Ayrıca yatırım harcamaları

bölümünde yer alan harcamaların bir kısmında gerçekte bir yatırım harcaması olmadığı gözönünde tutulursa ülkemizde kamu cari harcamalarının büyük bir oranda olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Sanayileşme aşamasında olan ülkemizde Kamu İktisadi Teşebbüslerine, kamu yararı ve verimlilik gibi birbirinden ayrı ilkelere bağdaştırmak gibi önemli bir görev verilmiştir. Bu nokta üzerinde özellikle durulması gerekir. Gerçekten KİT'e yapılan eleştirilerde bu kurumların zarar ettiğinden söz edilmekte veya en azından benzer özel kesim işletmelerine kıyasla daha düşük kârlarla çalıştıkları ve böylece bu kuruluşların ekonomiye bir yük yüklediği ifade edilmektedir. Kanımızca bu tür eleştiriler yukarıda sözünü ettiğimiz kamu yararı ve verimlilik gibi birbirinden ayrı iki görevin KİT tarafından yapılması gereğini gözönüne almayan ve bu nedenle bilimsel niteliği tartışılabilir eleştirilerdir.

Bu bakımdan KİT'e yöneltilen eleştirilerin ana kaynağı, bu teşekküllerin kârlılık durumu değil, bunların ülke ekonomisine olan katkısı olmalıdır, örneğin T.C. Ziraat Bankasının faaliyetini, yıl sonunda elde ettiği kâra göre değerlendirmek kanımızca hiç bir şekilde doğru olmayacaktır.

Zira eğer, T.C. Ziraat Bankası'nın faaliyeti sonunda tarımsal yapıda verimlilik artmıyorsa, tefecilik eskisine oranla daha yaygın bir biçime yöneliyorsa vb. bu takdirde Ziraat Bankası'nın daha çok kâr etmesini ülke çıkarları açısından daha iyidir mi diyeceğiz? Kuşkusuz hayır. İşte KİT'e yöneltilmesi gereken eleştiriler bu noktada toplanmalı ve bunun düzeltilmesine gayret edilmelidir. Fakat maalesef KİT'in reorganizasyonu planlı dönemde çoğu kez ele alınmış fakat bir türlü gerçekleştirilememiştir. Kanımızca KİT'in finansman sorunlarını sadece nakdi olarak incelemek yeterli değildir. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız nedenlerin ışığı altında soruna bakacak olursak KİT'in ulusal ekonomi açısından yapısal bir değişime ihtiyacı olduğu ve böylece finansman sorunlarının daha kolaylıkla halledilebileceği bir düzeye ulaşılacağı açık olarak görülebilmektedir.